

06052 0 06

שואה - עבר והווה

יהודיה באואר (חשובה למחנה)

בני נוער ישראלים במחנה
ההשמדה מיידנק, פולין,
1991

פרופ' יהודה באואר, מגדולי חוקרי השואה בעולם, עמד בראש המכון הבינלאומי לחקר השואה שליד "יד ושם" בשנים 1996-2001. עם פרישתו נתמנה לייעץ אקדמי של "יד ושם".

היה ויכול בינו... הישבת לטענה שלי שהשואה ותקומת המדינה – אין בבחינת מאורעות שהיו ונשתיתו, מתו כביכול, אלא הן חלקי תהליך שבו אנחנו עדים נטוניים. אמרתי ששתנאי הרקע שאיפשרו את השואה (ולא ההשמדה), ככלומר בדידותנו בעולם, היחס המזוהה של העולם אלינו, האיבה ליהודים, הם עדים תנאי קיומנו גם ביום, כפי שאתה שוב מלחמת יום הכיפורים. יש לנו בעלי ברית, והם ובאים יותר היום מאשר אז, וכוחנו חזק לאין שיעור. אך המצב-הקיים הוא המשך למצב של לפני כמעט שני דורות.

על דברים אלה התקוממת. טענת שתאת כמחנה אין יכולה לחנק על תורה זאת, על ראייה זאת את המציאות. חניך בא אליך, סיפרת, חניך שהוא חייל... – והטיה בפניך את המשפט: " מדוע חינقت אותו להומניזם ואחר כך להרוג חיילי אויב?!" סיפורת שיש לך שיחות עם חניכים בפועל – כמובן שעוד אינם חיילים – ואתם מבקרים את הביעות ובכל זאת עומדים על אחوات עמים ועולם עם עתיד יותר טוב אגב ראיית המציאות כמהות שהיא. והדברים על שואה כתהיליך אינם יכולים להיות נכונים. ובכלל על דבר זה אי אפשר לחנק.

על מה אפשר לומר? אם בדברים שאמרתיאמת הם, אי אפשר שלא לחנק עליהם, משוםuai אפשר לחנק על דבר שאינואמת, ואם זואמת, חייבים לחנק עליה גם כשהיא בלתי נעימה ביותר....

יכול להיות תשובה לכל אלה בפי איש צער: הבה ניסע לניו-זילנד או לב羅 Klein, ונחיה אנשים, ולא יהודים. אלא שזאת כבר ניסו חלק מאייתנו, ואחרים שאותם למדנו. זה לא הולך. חשבנו שהפרט לפחות יכול לצאת מצבו הקימי. אך רק מעתים מצלחים בכך, והמהיר של התנכורות עצמית הוא לפעמים, מבחינה نفسית, גבוהה לאין ערוך מהירות הסבל של הזהות שיש עימה סיפוק רוחני ונפשי. קיימות גם בעיה מינימאלית של מוסר. אמניםמצוים כבר עכברים העולים על סיפון האניה ומסתכלים אם אין היא שוקעת, שמא כדאי לקפוץ. הגם אתה בין העכברים? חניך בכיתה י"ב לא ירצה להיות מזוודה עם עכברים.

כל העניין הוא שהאניה אינה שוקעת כלל. באושוויץ לא היו לנו טנקים, תותחים, ואיש לא הזמין אותנו לשיחות שלום. ארצות-הברית סירבה אז להפיצו את מסילות הברזל המובילות יהודים להשמדה. למרות כל ההצלונות ההתחלתיים, הצליחו האירועים את-שיחות השלום, לראשונה מאז תש"ח, וסביר – אולי לא קרוב, אך גם סיכוי זה היה בבחינת מהפכה במחשבת אובייננו – לציררת יחסינו עמים פחות או יותר מתקנים. המצב הקימי החדש עשוי להוביל להתייחסות חדשה...

לא נמלטו מגורלנו היהודי על ידי הקמת המדינה. נימלט מנו רק על ידי מיצויו, כי על ידי הליכה זקופה בשביili אותו גורל עד אשר יכירו בנו כפי שהנו, ולא כפי שמשחו היה רוצה שניה. על זה אפשר לחנק, הלא כן?

מתוך דברים בהרצאה, 1974

למעלה: נצולי שואה מגעים לנמל חיפה;
ימין: משלחות נוער יהודי מרחבי העולם ב"מצעד החיים", פולין, 2003

שנת חוללה על עם ישראל
לטבך מליכך
2004 מאי / ינואר

"טרם היישוב העברי בארץ את מלאו חלקו במאבק..."

קול קרא, והלבתי

חנה סנש

חנה סנש (1921-1944) עלתה ארץ מהונגRIAה, ולאחר שהצטרף לקיבוץ שdototim התנדבה לצנוח באירופה הקבוצה בידי הנאצים. היא נשבטה, נדונה, למוות והוצאה להורג בבודפשט זמן קצר לפני שחזרה לידי הצבא האדום. שירה מבטא את תחושת השליהות שפיעמה בה מאז נעוריה.

קול קרא, והלבתי,
הלבתי, כי קרא מקול.
הלבתי לבְּאָפָל.

אך על פְּרַשְׁתִּים
סְתִמְתִּי אֶזְנִי בְּלֵבִן מַקְרֵב
וּבְכִיתִי.
כי אֲפָדִי דָּבָר.

קייסריה, 12.1942

נותקבי לצבא הלוחם נגד היטלר

רבקה גובר

איישה קטינה הייתה לאגדה. רבקה גובר (1902-1981) הייתה מהמתנדבות הראשונות לצבא הבריטי במהלך מלחמת העולם השנייה. איישה נשואה ואם לשושה ילדים, ואף על פי כן התנדבה מותן אמונה שלמה בחובתה לתמוך למאבק נגד היטלר. לימים נודעה ובקה כ"אם הבנים", שסכה את שני בנייה, צבי ואפרים, במלחמות העצומות. היא הייתה בין מקימי חבל ליש והפנה לדמות נערצת בקרב העולים החדשים והמתישבים הוותיקים גם יחד.

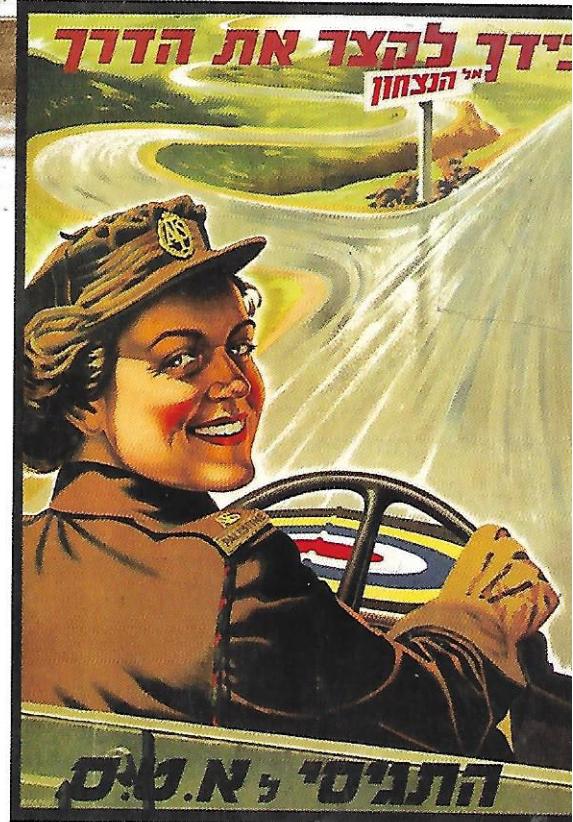
מכتب לשולמה לביא, עין חרוד

2.1.1940

חבר יקר!

כל הימים האחרונים חשה אני דייכאון נפשי עקב הוויוכוויות בדבר התגייסותו של היישוב. והנה קראתי את מאמרך "חלוציות בתנדבות" – ו/orות לי. יותר קל לשאת את האידישות וקחוות-החוושים של הסביבה, אם יודעת אני, כי חבר גדול ממני בפעלים חשוב כמווני.

הذا נתקיים מזאה בלבוי קרייטך: "מה מקנא אני בצעירים שכוכלים לך"! גם אני כמוך קינאתי קינאה עזה באותו הנשים, שבעליהן צעירים או בניהם כבר בגרו. הרגשתי

קראה לנשים להתגייס לצבא הבריטי, כרכה. כרוכב ל-4,000 נשים
נענו לקריאה והתגייסו לא.ס.ס.

בתמונה העליונה: מצעד ליום צעירים יהודים לצבא הבריטי,

תל אביב, 1941

בעמוד זה: כרזות הקוראות להתגייס לצבא הבריטי ולהילחם בהיטלר

את עצמי עניה לעומתך: אין לי מה לחת... כיצד אוכח כי רוצה אני לחת חיל במאבק? אך מה תוכל לעשות אם שלושה ילדים ובעלת משק חקלאי - מחוץ למוטל כבר עליה ביום?...

כל עושי החשבונות כיום עם ממשלה הספר הלבן דומה ששכחנו לגמר, כי מלחמת-קדושים היא לנו המלחמה בוצרה. בושה אני. הלא ישנים עוד בעולם אנשיים וגם עמים בעלי שלב ישר - מה יחושו עליינו אם גם בمولדת לא נדע להסביר מלחמה שורה לאויב שקסם לכלהוננו?...

מחטב לשורה נפוי

10.1.1942

שרה יקרה!

לפני כשבועיים עברתי את הבדיקה הרפואית ונתקבלתי לצבא הלוחם נגד היטלר...

המשמעות שפשטה בכפר על התגיסותי הדהימה כנראה את האנשים. בפונים אוטוי, משתתקים כולם. אך השתקה היא כגרידין. אפרים בני מסר לי כי חברי הכפר עוסרים אותו ברוחב, שואלים ונדים לו: "במקום אמרך לא הייתי עוזה זאת", בלי לחשוב כי דבריהם כעופרת חמה על לבו הרגish של הנער. ח. פ. היא היחידה שהיעזה לבוא אליו הביתה ולהגיד ביגולו-לב הראו לשבח, כי רואה היא את התגיסותי כתופעה שלילית וכחולה אחריות כלפי המשפחה. היא הוסיפה, שאם יעלה על דעת

מיishi מהאמחות בכפר לכלכת בעקבותיי, תגנה זאת בפומבי.

לא היה בדעתני להפקיד את משפחתי - איני אדם שהולם אותו כלל המושג "הפקר"! קיוויתי להשאירה בסביבה אזהרת הידעת מה גדול הקרבן שננתנו ילדי ושתדע גם להעיר אותו. אך גאים הם בני ולא יקבלו מתת-חסד מציבור המגנה את אמא.

אני עוזבת איש שהוא לי מורה ומדריך, שננתן לי 22 שנים אהבה ומסירות אין-קץ; אני עוזבת משק, אשר عملנו עליו שנים רבות וקשות; אני עוזבת בנימ שטיפחחים בנהנות ושהתחלתי לראות בתם סימני-ברכה; בבתי תתייתם פועלותי החמודה. לדת הראושונה מטה עלי בימי המצוקה והרעב שנחלונו אחרי המלחמה הקודמת. לא יכולתי להנחים עלייה עד שנולדה חיילה זו, האהובה שבילדים. רציתי לגדרה אישנה ונחזקה, אישה שאינה מזילה דמעות בפני גבר ואני מרפה את ידיו. כל זה אני עוזבת בלי רחמים - לשם מה? לתור ארצות זרות לא ביקשתי מעוז. עוד לא הגעתו לעמק, לא ביקרתי בגיליל, לא ראייתי את השرون, עוד לא התהalconתי בשביבי הארץ. שביל אחד צר הביאני מוחוף יפו לרחבות, ומשם - לכפרי. אבל במקום שחיהתי - הייתה כולי. מעולם לא עזבתי את ביתי, לא יצאתי לשום מקום, לא לקחתי נפש. אמרו חכמוני: המפסיק את משנותו באומרו: "מה nahā אילן זה, מה nahā ניר זה?" - כאילו מתחיב בנפשו. לא הפסיקתי, עבדתי בלי הרף. אבל מה שעשית לא לעצמי בלבד עשייתך - ההוכחה הטובה ביותר הן השמחה והונכוות הממלאים את נפשי בהליך... .

כאשר קראתי את הכרז לגייס נשים, ועל החתום מועצת פעולות, הנהגת התנועה שלי, הרגשתי: שעתה הגעה... .

- איני גיבורה, איני זאן ד'ארק, אבל כאשר קוראים לי לעזר לאחיהם המגנים עלי - איך אוכל לא להיענות?

מתוך "עם הבנים", תש"ג

חיל הרגימנט היהודי רוחבש עם ניזולי שואה במחנה ההקשר באיטליה

ניצולים

חנוך ברטוב

הסיפור והמחזאי חנן ברוטוב התגיים בנעורי לבירגאה והגיע עמה לארצות אירופה ולגרמניה. בספרו האוטוביוגרפי "פציע בגורות" תיאר ברוטוב את מפגשו הראשוני עם ניצולי השואה.

...אני יודע מה היה שימושו של אותו מקום שלמרגלות ההר קודם שהפכווה לבית-עלים. אולי מנסרה, או מהנה-עובדת קטן. עמד שם בניין אחד דו-קומומי וכן מספר צרייפים ארוכים, שחורים, כשל הגטנים. בין הבניין לצרייפים נתחמה כמין כיכר שהיתה רוחשת עם ורב. תחילתה נאחזו עיני בחילילים, שנאספו מכל היחידות. קצתם היו מן הסgal, והם ניכרו במעשייהם. בפתח הבניין חילקו אРОחת-צעראים לשורה ארוכה של אנשים...

אני עומדתי מן הצד, שלא להיות למבחן, וכבר הצעירתי על שרצתי למקום שאין לי מה לעשות בו. אין לי את מי לחשוף. אין מי שייחסו אליו.

לא רק זה. עכשו התחلت להבחן בניצולים. לא בהמון הבלתיים, כי אם באדם אחד, ראש חי אחד, שאיני מצליח לנתק עניינו ממנו. אולי מפני שהוא קיפח, וראשו נישא בודד מעל לכל האחרים. ראשו הגלוי אינו גלה, אבל שערו אינו אלא מרשותם המברשות קרויחות, כאלו יצא עכשו מן האש. והקרחות, והאווניות, והשפטים אין יייגר מהות يولיבו, כי אם ביונישותם החלומות, או מרבונו בו מרובה. ואני רואת פזיניות

עו"ד מונען עליון, כי אם קשישים והיוו. אן מבט' בו מזוזה, זאנ' זואה פצעין
חיים, ולא זבובים חיים מעלייהם, ואצבעותיו אין ננעצות בשרו כדי לנקר מתוכו
את הכאב. בשרו יבש, והוא איןנו חש לא בו ולא בבד-הפטים שטרם פשוט. כפ'ידו
אצבעותיה ענקיות, כאלו הן ניזנות מן הפצעים שעלייהן, והוא לופת בהן פנקת מרק
שכבר איןנו מהביל, מקובה מדי פעם אל שפתיו החלודות, מלחלוץ ושב להתהלך בין
החייבים. שאלת אחת הוא שואל את כולם, וכשהם נורעים לאחרו מראהו הוא הולך
והלאה, לשאול אותה שאלת שאיני יכול. רק מפנקת-המרק הלפודה באצבעותיו אני
ברואה ויישן חייכ באיש' הזה.

אני יכול להסיר עיני ממנה, אף שמראהו מלאו אותי בחילה ופחד שהנה ייגש גם
אליהם והבחן פנויו המלאות אוטי בושה מפני עצמו. לעומת זאת, מדובר מנהים לו
להסתובב ככה, מדובר לא מטפלים בו, לא מאשפזים אותו, לא מספקים לו בגדי אונשי,
אומר אני בלביו וכופף עצמי לסלק עיני מן האיש מכוסה-הגרכ. אני רוצה להיאחז
ברגד אמר

אשה צעירה, כנראה אף שורך דרך השורה, מפני שכולה מטופשת-גיל ומחוקת-צורה. נטועה במקומה היא עומדת בין הנדhipsים, ונראית ישנה. נדחתת הולך ועומדת,

אשרי הגפור

טנור

חנה סנש כתבה את "ארשי הגפרור" אחרי שצנחה באירופה, בדרכה להונגריה. האם חשה שעל עצמה היא כותבת? נשלה מלה, ונזונה למוות, ומצו ללה שליטונות שם תבקש חנינה, תישאר בחיים. חנה סירבה לבקש חנינה.

1944, 7/2 28'3" 0

פגש ראשונה באחד ממחנות הריכוז בגרמניה, 1945

נדחתת חזר ועומדת. כולה תפיחה מכוערת. רגליים בצדוקות הנדחות בקושי לתוך נעלי-יצה שניטלו שרכיהן. שמלה-סאטין שחורה משוכה על בטנה הצבעה, ותפירה פרומות לאורך הירך. מעל לשמלה בגדי-קרב אמריקני, מין כובע-טמבל זיתני שתיתורתו הרחבה וראשה מכוסה כלו כובע-עובדת אמריקני, מין כובע-טמבל זיתני שתיתורתו הרחבה נופלת על מצחה ואוזניה – האשאה – ואולי גערה היא העומדת במקום, ישנה. רק סדק עיניה נראים מעל להחיה התפוחות. אבל פתאום – בלי שם הצדקה – היה חיקן מדליק את הפנים הכלואות הללו. האם ראתה מישחו, או שמא אין החיקן אלא שוריד מן הגוף הקודם שכבר איננו. היא מגביה יד אל כובעה, והשרול תלוש-הכפטור נופל אל המרפתק. אצבעותיה מחליקות על הכבען על הבזקות של הנערה – הוא, היא גערה, המראה הזה אגעה בכליו או אפילו שבור לרגליה הבזקות של הנערה – הוא, היא גערה, היא ילדה – אסוסף לחיקי את החיקן הערטילאי, את תנעת-היד הקוקטית. איך אפשר להתבונן בפרצופים האלה. מדוע לא לוחחים אותה, לא מוצאים לה מיטה במקום שקט ומוצל, שלא ת策רף לעמודךך על רגליה הבזקות? אולי, אכן, אני מעמוד במקומה בתורי-הצהרים, אמצא לה איזה בגד במקום שמלה-הנשף הצרה, שימושו בזע למענה בדרך הארוכה.

מתוך "פציע בגרות", 1988

הבריגדה הגינעה!

יעקב מרגלית

יעקב מרגלית ערך ספר בשם "הנני שלחני" בו מתבטים עדויות של חיילים ארצי-ישראלים שלחמו בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, ביניהם מכתב ממוני לחברו.

לוד'

כאשר הגיעו לוד' כבר היה הבוקר בעיצומו... יוסף, שנаг במכונית, לחץ על הדושות והדahir על פניו חוץות בשאון, כאילו רודף חימה. מבלי שנדרנו ידעת כי נפנה לרוחב זבדקה. שניינו נולדנו ונגדלנו ברחוב זה: וכי ששמענו, היה שם מקום ריכוזם של הניצולים.

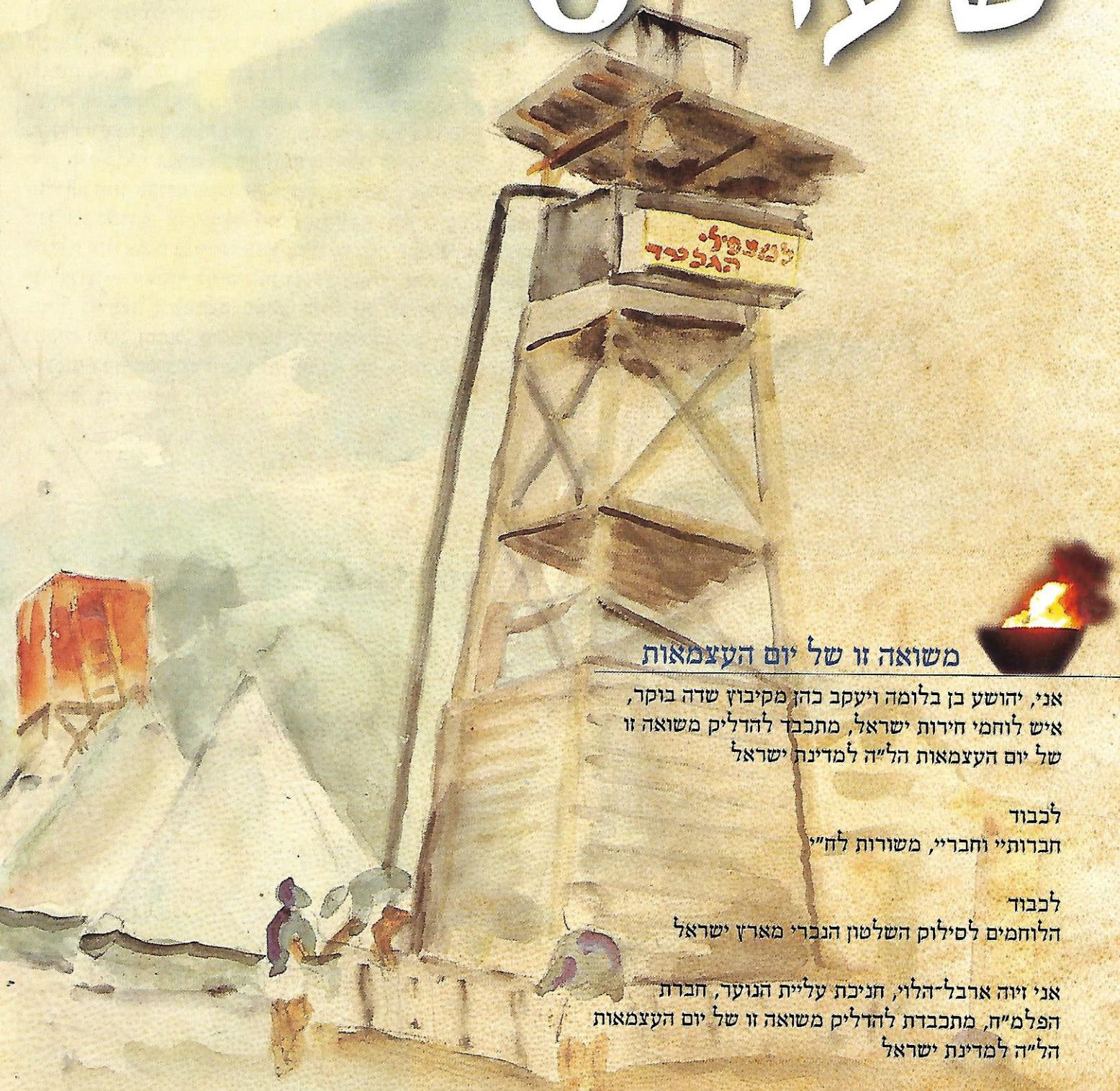
פרצנו לרחובנו. כאן הייתה תנעת ההולכים מועטת עדין, והרחוב דמה כרדום בשלות שבתו. את השקט זהה קרע הג'יפ בחיקת בלמי. נעצרנו בין שני הבתים בהם נולדנו ונגדלנו. שני נערים יצאו משערו של בית, קרבו בסקרנות והסתכלו בג'יפ ובנו. הנערים הבחנו במשהו מוזר בצוותו ובছות פנינו. משחו נדלק בעיניהם ואחד מהם שאל צרודות: "מאין אתם?" בלי משים פלטתי עברית: "גדוד ראשון, חטיבת יהודית לוחמת". – השנויים התבבללו למגרי. יוסף הוסיף ביידיש: "פון דער יודישער בריגאדע" (הבריגדה היהודית). הנערים ספקו כף והחלו לקרוא בקולות צרודים ובהתעמה משונה: "ײַידן, די בריגאדע איז געקומען!" (יהודים, הבריגדה הגייעה!) הרחוב השקט נתמלא המולה. חלונות נפתחו, ראשיים מדובללים הציגו, קראו ברכות שמחה. מסביבנו החל לצבוא המן רוגש, עוטה על המכונית (ואנו עוד יושבים בתוכה מוכי אלם והלם), פושט ידיים מששניות, מדבר על הכל יחד ובבנת- אחת, כאשר המלה "בריגאדע" הולכת וחוזרת. יוסף שהتبבלם למגרי התנייע את הג'יפ. אחד מהנערים "שגילינו" קפץ על המקאן והתחילה צוח ככל כוחו: "איך לאז איך נישט פארן אין מיר!" (לא אתן לכם לנסוע בלבד!)

מתוך "הנני, שלחני: מתבטים בצבא הבריטי כותבים", 1985

חייל הבריגדה היהודית מטפלים בילדים ניצולי שואה,
פונצ'ה, איטליה

שְׁלֹשֶׁרֶת 6

משואה זו של יום העצמאות

אני, יהושע בן בלומה ויעקב בהן מקיבוץ שדה בוקר,
איש לוחמי חירות ישראל, מתכבד להזכיר משואה זו
של יום העצמאות לה'ה למדינת ישראל

לכבוד
חברותי וחברי, משותות לח"י

לכבוד
לחומם לסילוק השלטון הנברא מארץ ישראל
אני זיהה ארבול-הלו, חניתה עלית הנוער, חברת
הפלמ"ח, מתכבד להזכיר משואה זו של יום העצמאות
הלו'ה למדינת ישראל

לכבוד
חברי, לוחמי הפלמ"ח, החטיבה המגויסת של ה"הגנה"

לכבוד
לחומם במערכות הים, גועזי ההעפלה טרם מדינה

ולתפארת מדינת ישראל